

Polski z krajami Afryki Zachodniej oraz problem rosyjsko-chińskiego handlu bronią i uzbrojeniem.

Ogniwem „spinającym” studia i opracowania jest nośne pole zainteresowań badawczych Profesora Krzysztofa Pałeckiego, dotyczące świadomości prawnej, a w tym ujawniające się zależności między wiedzą o prawie a podstawowymi zachowaniami, aspiracjami i ich urzeczywistnieniem przez jednostki oraz grupy społeczne, funkcjonujące w różnej instytucjonalizacji politycznej. Ważny wyróżnik metodologiczny w tym względzie stanowią ujęcia interdyscyplinarne. Ujawnia się tu stosowanie długiej skali czasowej i przestrzennej. Strategia transdyscyplinowa czyni, że przezyciężany jest XIX w. podział nauk społecznych na odrębne sfery: prawną, ekonomiczną, politologiczną, socjologiczną. Przekonywująca jest w tym względzie opinia, że problem nie polega na tym, jaki jest podmiot czy metoda dyscypliny ale – czy wiedza uzyskana jest reprezentowana przez zbiór zadań będący teorią, czy też nie. W tej sytuacji za trafny należy uznać tytuł książki „wielowymiarowość nauki”.

Joanna Leska-Ślęzak, Beata Słobodzian

Michael G. Muller, *Zrozumieć polską historię*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2012, ss. 505

W 2002 r. ukazał się w Wydawnictwie Poznańskim pierwszy tom *Poznańskiej Biblioteki Niemieckiej* pod naukową redakcją Huberta Orłowskiego i Christopa Klessmanna – był to wybór esejów Tomasza Manna. Od tamtego czasu seria w trzydziestu kilku tomach przez ponad dekadę przybliżyła czytelnikowi polskiemu fundamentalne dzieła pisarzy, myślicieli i badaczy niemieckich, w tym dotyczące wspólnej historii w czasach nowożytnych, m.in. autorstwa tej miary historyków, jak Klaus Zernack (*Niemcy – Polska: z dziejów trudnego dialogu historiograficznego*) czy Gottfried Schramm (*Polska w dziejach Europy Środkowej*). Na liście autorów znaleźli się Max Weber (*Racjonalność, władza, odczarowanie*); M. Rainer Lep-

sus (*O kulturze politycznej w Niemczech*); Heinz Schilling (*Konfesjonalizacja. Kościół i państwo w Europie doby ponowoczesnej*). „Poznańska Biblioteka Niemiecka” nie przypadkiem ukazuje się w ośrodku akademickim mającym trwałe tradycje badań nad obu państwami i narodami i osiągnięcia na polu współpracy między przedstawicielami dyscyplin humanistycznych. Wstęp, stanowiący instruktywne wprowadzenie do tematu, stanowi rozmowa między profesorem Robertem Trabą i autorem, zaś w nagłówku eksponuje zdanie tegoż: „W przeszłości najbardziej interesuje mnie pojęcie *obcości*. I ta właśnie deklaracja znalazła rozwinięcie w treści rozmowy między obu badaczami (s. 7–16).

MGM(uller), który zajmuje się „historią społeczeństw europejskich w okresie nowożytnym i w XIX w., raczej przypadkowo historią Polski” – jak skromnie zastrzega, rozpoczyna swą wypowiedź od przypomnienia prominentnych przewodników na drodze do penetracji dziejów wschodniego sąsiada swej ojczyzny (podczas wykładów uniwersyteckich a potem z fundamentalnych dzieł Klaus Zernack, następnie już po opanowaniu języka polskiego Jerzy Topolski, Antoni Mączak, Emanuel Rostworowski, Józef Andrzej Gierowski, Tadeusz Łepkowski, Henryk Samsonowicz, Jerzy Jedlicki), by dalej przejść do kontaktów z badaczami XIX w. i poszerzenia kwestionariusza pytań na kontekst dziejów Starego Kontynentu podczas dłuższego pobytu we Florencji (Europejski Instytut Uniwersytecki). I wówczas wkroczył samodzielnie do krainy Klio, czego dowodem stała się jego twórczość w wyborze zaprezentowana w obszernym tomie dotyczącym *zrozumienia polskiej historii*. Zebrane w nim 22 rozprawy ukazują się w przekładzie na język polski dokonany przez M. Kałużną, J. Kałużnego, A. Peszke, E. Słomińską-Krawiec, K. Rapp, J. Serwańskiego i M. Zyburę. Pierwsze ich wydania ukazały się w pracach zbiorowych z lat 1980–2007.

Dzieło zostało skonstruowane w ramach czterech części: 1) *Historia narodowa, historia wzajemnych oddziaływań, historia europejska – tradycje historiograficzne i problemy metodologiczne*; 2) *Region, reformacja, konfesjonalizacja w historii Polski oraz historii stosunków*

niemiecko-polskich; 3) *Historia polityczna polsko-niemieckich stosunków XVIII i XIX wieku*; 4) *Ustrój i społeczeństwo między ancien régime'em i nowoczesnością*. Pierwsze dwie części mają szeroki zakres tematyczny, na co wskazują ich rozbudowane nagłówki i dotyczą obok metodologii wybranych kwestii od początku czasów nowożytnych z położeniem akcentów na stulecie XVI, pozostałe dwie zaś koncentrują uwagę autora na znacznie lepiej mu znanych z penetracji materiału źródłowego ostatnich dwóch wiekach i przede wszystkim przyciągają oryginalnością wykładu uwagę czytelnika. Teksty opatrzone są solidną dokumentacją (na uwagę zasługuje doskonała znajomość dorobku najnowszej polskiej literatury przedmiotu), w wielu wypadkach bardzo obszerną i stanowiącą rozwinięcie rozważań z tekstów zasadniczych. Dlatego z konieczności na wybranych tematach skupimy uwagę, przypominając jedynie, i to nie wszystkie studia syntetyczne – w części pierwszej o niemieckiej Ostforschung w kulturze historycznej, próbę odpowiedzi na pytanie: na ile etniczny jest naród? (etniczność w polskich i niemieckich dyskursach narodowych), umiejscowienie określenia: Europa Środkowo-Wschodnia oraz rolę Wspólnej Polsko-Niemieckiej Komisji Podręcznikowej w prezentowaniu poglądów strony polskiej na dzieje Niemiec; w części drugiej autor zajął się m.in. miejscem protestantyzmu miast Prus Królewskich w praktyce tolerancji religijnej w Rzeczypospolitej Obojga Narodów; kształtowaniem się mniejszości niemieckiej w Europie Środkowo-Wschodniej na przykładzie Prus Królewskich; konfliktami na tle wyznaniowym pod koniec XVI w. w Gdańsku i Malborku oraz nawiązał do dyskusji na temat ugody sandomierskiej. Dostarczył w ten sposób okazji do otwartego tematu w badaniach nad protestantyzmem i kontrreformacyjnym katolicyzmem w państwie polsko-litewskim po wymarcu dynastii Jagiellonów.

Podpisany nie podejmuje na tym miejscu ze zrozumiętych względów dyskusji z inspirującymi stwierdzeniami autora, dotyczącymi kwestii stanowiących temat również jego wieloletnich badań, zaznaczając jedynie, że pozostaje wdzięcznym czytelnikiem studiów zawartych w części drugiej dzieła. Natomiast ze szczególnym zainteresowaniem zagłębił się w treść studiów

zawartych w częściach trzeciej i czwartej, dotyczących wieków XVIII i XIX (*Polska w polityce mocarstw europejskich od roku 1736 do wojny siedmioletniej*, *Raz jeszcze o brytyjskiej dyplomacji w Polsce i Rosji w roku 1770*, *Polityka wyznaniowa a rozumienie pojęcia respublica w państwie polsko-litewskim*, *Republikanizm versus monarchia?*, *Szlachta polska w latach 1750–1863*, *Szlachta a transformacja elit w Europie Środkowo-Wschodniej* – na przykładzie dziejów tego stanu na ziemiach polskich u schyłku XVIII i w XIX wieku oraz studium *Obywatele ziemscy* – o koncepcjach elit na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej w kręgu dawnej szlachty. Polskiemu historykowi ich lektura dostarcza materiału do refleksji o spojrzeniu badacza obcego, przy tym z bliskiego sąsiedztwa, na wersyfikację czy bardziej wzbogacenie poglądów dotyczących dziejów jego ojczyzny.

Ale szczególnie można polecić lekturę dwóch rozdziałów dotyczących paralelnego spojrzenia na dwa tematy zasadniczej wagi: 1) „Koniec dwu republik: rozbiory Polski i rozpad starej Rzeszy” (s. 349–354) oraz „Naród niemiecki i polski pomiędzy Kongresem Wiedeńskim a Wiosną Ludów” (s. 355–382). Pierwszy z nich posiada szczególną wartość ze względu na świeżość spojrzenia, choć niejednokrotnie może razić obchodzeniem od utartych i przekonujących zdawałoby się stereotypów. Oto jedna z konstatacji: Polacy i Niemcy na początku XIX w. znajdowali się w podobnym położeniu jako narody bez państw narodowych... Autor też dostrzega problem odmiennego obchodzenia się jednych i drugich z własnymi tradycjami historycznymi (nazywa je starorepublikańskimi). Drugie studium zamyka odnoszący się do obrad parlamentu frankfurckiego podczas Wiosny Ludów cytat z rozprawy Wernera Conze (*Die deutsche Nation. Ergebnis der Geschichte*) z 1963 r.: „W takim stopniu, w jakim teraz (...) pruska świadomość państwowa połączyła się z niemiecką świadomością narodową dawną sytuację monarchii pruskiej z poddanyymi mówiącymi różnymi językami zastąpiła walka pomiędzy narodem niemieckim i polskim”.

Warto z uwagą zapoznać się z tym studium poświęconym drodze do pruskiej germanizacji ziem polskich z pedantyczną i brutalną konse-

kwencją prowadzoną przez Berlin, zwłaszcza po odrodzeniu się niespełna ćwierć wieku później Rzeszy nawiązującej do tradycji Świętego Cesarstwa Rzymskiego.

Dzieło tu prezentowane zostało przygotowane starannie, zaopatrzone w dokumentację bibliograficzną oraz obszerny indeks osobowy. Nawiązuje do dobrych tradycji „Poznańskiej Biblioteki Niemieckiej”, której prowadzenie przejęła w 2013 r. nowa oficyna w tym samym mieście – Wydawnictwo Nauka i Innowacje.

Marceli Kosman

Haktywizm (Cyberterroryzm, haking, protest obywatelski, cyberaktywizm, e-mobilizacja), red. Maria Marczevska-Rytko, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2014, ss. 340

Szybkie tempo współczesnych przemian cywilizacyjnych, generowanych zwłaszcza przez postęp naukowo-techniczny ujawnia ważne zmiany w komunikacji międzyludzkiej, a w tym też zagrożenia kulturowo-cywilizacyjne. Haktywizm jest egzemplifikacją tej rzeczywistości, Zjawisko to jest przedmiotem intelektualnych dociekań w prezentowanej książce. Założono, że jej celem jest usystematyzowanie i ocena doświadczeń związanych z implementacją rozwiązań charakterystycznych dla haktywizmu, diagnoza dotycząca obecnego stanu tego fenomenu w ujęciu globalnym i regionalnym oraz ukazanie charakterystycznych dla niego kontrowersji i dylematów. W analizie poznawczej uwzględniono sferę aksjologiczną i instytucjonalną, perspektywę porównawczą w ramach doświadczeń światowych oraz polskich, a także metodologię badań nad haktywizmem. Ze względu na trudności związane z definiowaniem haktywizmu, jak też określeniem istoty oraz przejawów we współczesnym świecie, odwołano się do analizy zjawisk powiązanych z tym zjawiskiem, a w tym zwłaszcza z cyberterroryzmem, hakingiem, protestem obywatelskim, cyberaktywizmem, e-mobilizacją.

Wykład o haktywizmie i jego otoczeniu zaprezentowano w formie trzech części, tj. 1. Kwestii ogólnych; 2. Haktywizm w erze cyfrowej, oraz

3. Haktywizm a cyberterroryzm. Zamieszczono w nich 19 studiów i opracowań, a mianowicie: 1. Internet jako narzędzie walki z cenzurą; 2. Bezpieczeństwo systemów informacyjnych w Europie. Wymiar prawny; 3. Bezpieczeństwo głosowania elektronicznego w polskim dyskursie publicznym; 4. Infoaktywizm. Strategie komunikacyjne społeczeństw ery cyfrowej; 5. Nowe ruchy społeczne jako podmioty e-mobilizacji w warunkach procesów globalizacji; 6. Haktywizm jako zjawisko w cywilizacji informacyjnej; 7. *Lubię to!* – hakowanie emocji u użytkowników w sieci; 8. Haktywizm jako ruch protestu XXI wieku; 9. Grupa *Anonymus*: cyberprzestępcy czy rycerze wolności? Polskie echa; 10. Projekt *Chanology* jako haktywistyczny protest; 11. *Cyberpunks*. WikiLeaks i widmo kryptograficznej anarchii; 12. *Lulz Sec* – haktywizm w wersji *rebours*; 13. Afera *Vatileaks* jako przykład działań haktywistów w XXI wieku; 14. Rosyjski haktywizm. Specyfika zjawiska; 15. Cyberprzemoc w Polsce – analiza raportów badawczych i praktyki społecznej; 16. Znaczenie cyberterroryzmu we współczesnym świecie; 17. Walka z terroryzmem w dobie cyfryzacji a ochrona praw człowieka – analiza rozwiązań prawnych w projektach *Clean IT* i *PRISM*; 18. Walka z cyberprzestępczością w działaniach Unii Europejskiej; 19. Cyberterroryzm w amerykańskiej wojnie z terroryzmem w XXI wieku.

Prezentując zagadnienie *Internet jako narzędzie walki z cenzurą* przypomina się, że wolność słowa stanowi powszechnie uznany standard cywilizacyjny; bez niej funkcjonowanie jakichkolwiek całości społecznych, zorientowanych na zasadzie dobrowolności jest niemożliwe (s. 17). Internet stworzył możliwości komunikowania się, wyposażając jednostki – zwykłych obywateli – w niespotykane w dotąd ogromne możliwości politycznego wpływu, co wyrównało nieco asymetrię pomiędzy władzą a obywatelem. Możliwości te stały się podstawą do sformułowania tezy o *rewolucji kontroli* – zjawiska rozproszenia władzy i przekazania jej od elit do *końcowych użytkowników* czyli obywateli; Internet obwołuje się „*piątą władzą*”. Naruszenie asymetrii pomiędzy władzą a obywatelem rodzi odruch obronny współczesnych państw w postaci prób kontrolowania swobodnego przepływu informacji, aż do nakładanych